

ma. Živkovićeva socijalna misao razvija se izložena utjecaju enciklike *Rerum novarum* pape Leona XIII. i *Quadragesimo anno* pape Pija XI. Izlaže i analizira pitanje kulture, gospodarstva, države i politike, daje prijedloge i upute, sve u duhu Evandjelja i moralnih postavki. Tu se nameću i razmišljanja o moralnim krepostima, koje su nedjeljive od ljudskog dostojanstva i čovjekove osobnosti. Čovjek je socijalno biće, a ne čista individua. Sve što radi i govori ima odjek u društvenom životu. Življenjem socijalne dimenzije vidljive u njegovanju socijalnih kreposti pravednosti, pravičnosti, zahvalnosti, milosrđu, bogoštovlju, ljubavi prema domovini i prema čovjeku, istinoljubivosti, produbljuje se i ljubav prema Bogu i čovjeku.

Strpljivim istraživanjem, proučavanjem, uspoređivanjem i analiziranjem obimne tiskane i rukopisne ostavštine Andrije Živkovića, kritičke literature o njegovim djelima, praćenjem njegova svestranog i neumornog rada poticanog ljubavlju prema Crkvi i crkvenosti i prema čovjeku svojega vremena, autorica Martina s. Ana Begić predstavila je javnosti jednog velikog svestranog čovjeka, spriječivši da padne u zaborav vremena njegov doprinos hrvatskoj teološkoj misli i razvoju moralne teologije na našem prostoru. Osvijetlila je lik svećenika, svestranog intelektualca, upornog i zauzetog radnika na njivi Gospodnjoj, čovjeka koji je osjećao duh vremena u kojem je živio, koji je proročki ukazivao na moguća zastranjenja čovjeka vjernika, koji je prepoznao snagu i utjecaj studija Božje riječi i ostalih znanstvenih područja koja šire horizonte i pomažu sačuvati ispravan stav, oduševiti za snažne kreposti koje, ako se dosljedno žive, mogu mijenjati tok razvoja društva na ekonomskom i političkom planu, doprinijeti duhovnomu rastu čovjeka i osvjetliti mu put koji vodi do Boga i čovjeka, osigurati napredak pojedinca i društva na svim poljima.

Katarina Maglica

Herbert Gassner, *Philippus Kausich S.J. (1618–1673) und seine Zeit*. [Filip Kaušić (1618.–1673.) i njegovo vrijeme], Eisenstadt/Željezno: Kroatisches Kultur—und Dokumentationszentrum, 2018, 141 str.

Knjiga je objavljena prigodom 400. obljetnice rođenja isusovca p. Filipa Kaušića, začetnika utemeljenja Sveučilišta u Zagrebu 1669. godine. Napisao ju je dr. Herbert Gassner, ugledni Hrvat iz Zillingtala (Celindofa) u Burgenlandu (Gradišću), koji je bio 30 godina sudac Zemaljskog suda u Eisenstadtu (Željeznom). On je inače autor brojnih članaka iz povijesti i književnih radova na hrvatskom i njemačkom jeziku, osnivač i dugogodišnji predsjednik Narodne visoke škole gradišćanskih Hrvata, Hrvatskog akademskog kluba u Beču i potpredsjednik Hrvatskog novinarskog društva.

Djelo Herberta Gassnera ima 19 kraćih poglavlja u kojima daje čitatelju mnoge informacije ne samo iz povijesti Družbe Isusove, nego i drugih redova te Crkve općenito. Sazdana je od niza stručnih članaka koji mogu stajati i samostalno. Stil je popularno–esejistički, no gdje je riječ o određenim činjenicama i brojčanim podatcima, izvori su dani izravno u tekstu. Općenito je premalo govora o samom p. Filipu Kaušiću (o njegovu životu i djelovanju zapravo nemamo mnogo podataka), a više je riječ o drugim temama koje su vremenski i tematski manje ili više vezane uz njega. U tom smislu zamjećuje se da uz prikaze drugih gradova nedostaje Zagreb, gdje je Kaušić bio rektor novoosnovanog sveučilišta. Autor je u jednom privatnom razgovoru najavio drugu knjigu u kojoj bi se našao i glavni grad Hrvatske. No, u djelu je prikupljeno mnogo građe koja se čita sa zanimanjem. Pisac je, naime, želio prikazati barem u glavnim potezima širi povijesni kontekst isusovačkog djelovanja, iz kojega se potom lakše i bolje može shvatiti osoba i rad p. Filipa

Kaušića. Sam Gassner piše da nije riječ o publikaciji čija bi svrha bila postizanje nekog odlikovanja na sveučilišnom području. On se obraća povjesničarima, knjižničarima i arhivarima, ali »prije svih Hrvaticama i Hrvatima, gdje god bili na svijetu. Jedan važan dio njihove povijesti treba im biti približen i protumačen.« Ipak, ta je autorova plemenita namjera pomalo nerealna, jer knjiga je pisana na njemačkom jeziku koji nije toliko pristupačan našim čitateljima.

Herbert Gassner za pisanje knjige pregledao je mnoge arhive. Navodi da je bio i u središnjem arhivu Družbe Isusove u Rimu. No primjetno je da ne donosi podatke iz dokumenata vezanih za zagrebački kolegij (primjerice iz *Acta Romana Societatis Iesu: Catalogus triennalis 1669*, ili *Litterae annuae Prov. Austr. 1673.*). Autor je inače dulje boravio u mjestima gdje je Kaušić djelovao. Tako je došao i do podataka koji su po prvi put predstavljeni u knjizi. To se odnosi na Kaušićev boravak u Grazu, gdje je studirao teologiju i ondje je u kapeli biskupskoga dvora zaređen za subdakona (7. ožujka 1648.), dakona (27. ožujka 1648.) i svećenika (11. travnja 1648.). Prikazana su i pojedina mjesta njegova redovničkog života: kao prokuratora u jednoj isusovačkoj postaji na granici s osmanskim carstvom u današnjoj Slovačkoj (1656.–1657., Šal'a nad Váhom) ili dušobrižnika u dijelu tadašnje Kraljevine Ugarske (1658., Andocs), koji su zauzeli Osmanlije.

Zanimljivo je da pisac knjige nigdje ne navodi problem koji je u vezi s utemeljenjem isusovačke Akademije u Zagrebu iskrsnuo u samoj Družbi Isusovoj. Naime, general reda p. Giovanni Paolo Oliva poslao je 1672. (tri godine nakon Leopoldove Povelje o utemeljenju) pisma austrijskomu provincijalu p. Adamu Aboedu i zagrebačkomu rektoru p. Petru Merkasu, iz kojih saznajemo da je bivši rektor p. Filip Kaušić bez znanja viših poglavara isposlovao carsko-kraljevsku povlasticu o utemeljenju, a to

se protivi ustanovama Družbe Isusove! Vrhovni poglavar nije odobrio upotrebu akademskih naslova i provođenje nekih akademskih čina. Tražio je od provincijala da oprezno kazni one koji su se u tom pogledu ogriješili o ustanove isusovačkoga reda. Iz Olivina pisma znamo da je on, ipak, povlasticu primio: *Iura quidem et privilegia gymnasio iam acquisita rata firmaque esse volo*. No, za ubuduće je strogo zabranio upotrebu naziva *academia* i *rector magnificus*, a pogotovo promocije za stupanj bachelureata i magisterija iz filozofije. Neovisno o generalovu negodovanju i suspenziji velikog dijela povlastica, njihova je pravovaljanost izvan svake sumnje. General želi da se stvar dobro promisli prije konačne odluke o solidnoj opstojnosti zagrebačke akademije. Ali stvar je ostala s isusovačke strane neriješena. Prema našem povjesničaru p. Miroslavu Vaninu, Družba Isusova u to se doba (1672.) ozbiljno bavila mišlju da se zagrebačka Akademija preobrazi u pravo sveučilište. Naravno, trebalo je isprva osnovati još barem teološki fakultet, a zatim pravni i medicinski. To se, međutim, nije dogodilo.

Neovisno o Gassneru, donosimo ovdje još neke podatke o visokoškolskoj nastavi u zagrebačkom isusovačkom kolegiju, koji su u vezi s temom knjige. Već od 1633. počela je u kolegiju nastava iz moralnog bogoslovja. Biskup Franjo Ergeljski i njegovi kanonici odlučili su prepustiti isusovcima teološku nastavu koja se dotad provodila na Kaptolu. Ta godina ima se smatrati početkom isusovačke visokoškolske nastave. A studij filozofije započeo je u zagrebačkom kolegiju Družbe Isusove 6. studenoga 1662. godine. Stoga znanstvenici Juraj Andrassy i Vladmir Bazala smatraju da se to ima uzeti kao datum utemeljenja Zagrebačkoga sveučilišta, jer su toga dana počela predavanja i redoviti upisi na Akademiji. Takvo se mišljenje može čitati i iz same Povelje 1669., gdje Leopold I. izričito kaže da »već osnovanoj

Akademiji potvrđuje sveučilišna prava i povlastice«. Kralj joj »podjeljuje, daje i daruje sva prava i povlastice sveučilišta osnovanih u zemljama carstva — kakvo je sveučilište u Kölnu, Beču, Mainzu, Ingolstadtu, Pragu, Olomoucu, Grazu, Trnavi i Košicama«. Akademija je dobila pravo podjeljivanja svih akademskih stupnjeva svima onima koje na prethodnim strogim ispitima profesori nadu dostojnima tih časti, a svjedodžbe o studiju moraju se »priznavati od bilo kojeg drugog kolegija, akademije, zajednice, kaptola i svih ostalih bilo kojeg stupnja ili staleža, koliko na sudu, toliko i izvan njega«. Profesori i studenti bili su izuzeti od postupaka pred redovitim sudovima. Za njih su se osnivala zasebna sudišta, a Akademija je uživala i posebnu kraljevu zaštitu. Leopoldovom Poveljom filozofski je studij dobio prava i naslov Akademije, ali se on i nakon toga zove *gymnasium*. S vremenom sve se češće koristi naziv *gymnasium academicum*, a zatim i *academia*. No smijemo reći jednostavno akademija, jer se tako i drugdje nazivaju takve ustanove (tj. gdje se uz *humaniora* predavala i filozofija).

P. Filipa Kaušića bilježi se kao prvoga rektora Sveučilišta u Zagrebu, iako je *de facto* dužnost prvog rektora, koji je uveo studij filozofije 1662., obnašao p. Nikola Galović (1660.–1663.), drugi je p. Juraj Habdelić (1655.–1657. i 1664.–1666.), a tek treći bio bi Kaušić.

Već je rečeno da o Filipu Kaušiću imamo samo bitne podatke o životu i djelovanju. Donosimo ih ovdje ne isključivo na temelju Gassnerove knjige, nego još više iz drugih izvora. Kaušić je bio *natione Ungaro–Croata*, tj. Hrvat ugarskoga dijela Gradišća. Rodio se 1. travnja 1618. u Zillingtalu (Celindofu), Šopronska županija (nije jasno odakle Gassneru podatak da se rodio 22. travnja!). U katalozima Družbe Isusove njegovo se ime piše *Kausich* i *Kaussich*, pa je Franjo Fancev predlagao da se transkribira kao *Kavšić* (s time se slaže i isusovački povjesničar p. Predrag Belić).

No većina autora piše *Kaušić* (Miroslav Vanino, Nada Klaić, Veljko Gortan). Kad je imao 20 godina primljen je u isusovački red u Požunu i odmah započeo novicijat u Beču 14. listopada 1638., uz još danas postojeću baroknu crkvu sv. Ane u središtu grada. Studirao je filozofiju od 1641. do 1644. na tada "mladom" sveučilištu u Trnavi (osnovanom 1635.), a zatim teologiju u Passauu 1645. te od 1646. do 1648. u Grazu. Zanimljivo je da je u isto vrijeme studirao teologiju u Grazu nadvojvoda Leopold Ignacije, kasniji rimsko–njemački car i ugarsko–hrvatski kralj Leopold I., koji je izdao Povelju o priznavanju akademskih prava Zagrebačkoj akademiji! To znači da se budući car i kralj najprije spremao za duhovnu službu. Jesu li se ta dva studenta pobliže poznavala i možda međusobno sprijateljila? Ne znamo. Kao rektor zagrebačkoga kolegija Kaušić se 1669. obratio Leopoldu I. s molbom da se ovdašnjemu studiju podijele uobičajena akademska prava i povlastice, kakva su uživala tadašnja sveučilišta u državi. Uspio je kod kralja postići potpisivanje Povelje u Ebersdorfu 23. rujna 1669. godine. Isusovačka visoka škola izjednačena je u pravima i povlasticama s ostalim akademijama i sveučilištima te je tako formalno postignula ono što je već stvarno bila. Iz Povelje saznajemo da je do nje došlo nastojanjem rektora zagrebačkoga kolegija p. Filipa Kaušića. Godinu 1669. Sveučilište u Zagrebu uzima kao godinu svojeg utemeljenja. Na molbu isusovaca Hrvatski sabor potvrdio je i nostrificirao privilegij Leopolda I. tek 3. studenoga 1671. pa Sveučilište taj dan obilježava kao *Dies academicus*.

Samo dva mjeseca poslije Leopoldove povelje o ustanovljenju isteklo je trogodište Kaušićeva rektorata (21. studenoga 1669.). Premješten je u Požun gdje je četiri godine kasnije, s nepunih 56 godina života, umro (31. listopada 1673.). Za vrijeme boravka u Zagrebu bio je dobroga zdravlja: *vires bonae*, kaže *Catalogus triennalis* za 1669. godi-

nu. Ni ukućani u Požunu nisu mu vjerovali kad je predskazao da će u “ovom mjesecu” (tj. listopada 1673.) umrijeti.

Kaušić je *humaniora* završio prije stupanja u red, a filozofiju i teologiju u Družbi Isusovoj. Nije imao akademskih gradusa. Ne znamo je li položio sve rigorozne ispite. Pa da i jest, samim time ne bi još imao doktorata, jer veliki kancelar isusovačkih visokih škola (general Reda) nije svakog isusovca *eo ipso* promovirao kao što je to morao učiniti s kandidatima neiskusovcima. Činio je to kod članova svojega reda više iznimno nego redovito, tj. kada su postojali posebni razlozi (primjerice kod onih koji su bili određeni da budu profesori). A p. Filip Kaušić nije nikada poučavao ni filozofiju ni teologiju. Prema trogodišnjem katalogu zagrebačkoga kolegija iz 1669., kako ga navodi Predrag Belić, predavao je svega nekoliko godina *humaniora* (viši razredi humanističke škole, klasična gimnazija): *docuit Infimam anno 1* [poučavao u najnižem razredu jednu godinu], *Principia quartali* [osnove u dijelu godine], *Gramaticam 2* [gramatiku], *Poësim quartali* [poeziju]. *Fuit Praefectus Scholarum 1* [bio nadstojnik učenika]. Njegove su ostale službe bile: *Exhortator 3* [onaj koji drži nagovor], *Praeses 1* [upravitelj Marijine kongregacije], *Conversator 1* [specijalizirani oblik apostolata: pomirenje zavađenih i sl.], *pisac kućne historije 2 godine*, *Minister 1* [rektorov zamjenik za disciplinu redovničke zajednice], *Subminister 1* [pomoćnik ministra], *Superior 3* [poglavar], *Rector 3* [rektor u Zagrebu od 23. rujna 1666. do 21. studenoga 1669.], *Resolutor casuum 2* [rješavatelj slučajeva savjesti], *Misionarius in Aula quartali, in Turcia 1, in Castris 3* [misionar na dvoru, u Turskoj, u vojničkom taboru], *in bonis concionator 6* [propovjednik], *Procurator 10* [ekonom], *Monitor 1* [opominjatelj kućnoga poglavara], *Consultor 8* [savjetnik kućnoga poglavara], *Confessarius Nostrorum 3* [ispovjednik isusovaca], *Templi 20* [ispovjednik u crkvi], *Praefectus*

Templi 1 [nadstojnik crkve], *Praefectus Sanitatis 1* [nadstojnik za zdravlje].

U nekrologu požunskoga kataloga navodi se da je p. Filip Kaušić bio revan misionar u Turskoj i Gornjoj Ugarskoj, gdje se nije bojao očitih smrtnih opasnosti. Prema sudu poglavara i redovničke subraće bio je krepstan čovjek (*eximia virtus*). Cijenili su ga zbog nesebičnosti, požrtvornosti i odvažnosti. Bio je uzoran redovnik, napose je štovao Presvetu Djevicu Mariju. Spominje se da je malo vremena djelovao kao nastavnik, a preostalo je bila pastoralna praksa. Zanimljivo da autor nekrologa uopće ne spominje Kaušićevu izradu akademskih privilegija za zagrebački kolegij!

Proslava 400. obljetnice Kaušićeva rođenja u njegovu rodnu Celindofu bila je 24. lipnja 2018. godine. Započela je misom u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla, a predvodio ju je dvojezično župnik Ignaz Ivanschits u zajedništvu s patrima isusovcima, profesorima Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, na čelu s dekanom p. Ivanom Koprekom i prodekanom p. Ivanom Šestakom. Nakon liturgijskoga slavlja na trgu pred općinskom zgradom otkriveno je Kaušićevo brončano poprsje, rad akademske kiparice Dijane Ive Sesartić iz Solina, poklon Zagrebačkoga sveučilišta. Skupu su se obratili prof. dr. Ivana Čuković Bagić, prorektorica Sveučilišta u Zagrebu (izaslanica rektora prof. dr. Damira Borasa) i Hans Peter Dokožil, bivši austrijski ministar obrane, koji će početkom 2019. preuzeti službu Zemaljskog poglavara Gradišća. Poprsje p. Kaušića otkrila je dr. Vesna Cvjetković, hrvatska veleposlanica u Republici Austriji.

Spomenimo još ovdje da p. Filip Kaušić ima spomen-ploču na latinskom i hrvatskom jeziku u Zagrebu, koja se nalazi na ulazu u Klovijeve dvore na Griču (nekadašnji isusovački kolegij), otkrivenu 1994. prigodom proslave 325. obljetnice Zagrebačkoga sveučilišta. Tekst glasi: P. PHILIPPO KAVSIC S.J. 1618–1673 CROATAE BURGEN-

LANDENSI UNIVERSITATIS STUDIORUM ZAGRABIENSIS PRIMO RECTORI 325. RECURRENTE 1669 — FILIPU KAUŠIĆU S.J. 1618–1673 GRADIŠČANSKOM HRVATU PRVOM REKTORU SVEUČILIŠTA U ZAGREBU POVODOM 325. OBLJETNICE [...].

Marijan Steiner

Ivan Ugrin, *Ne bojte se*. Split: vlastita naklada, 2018, 320 str.

Istaknuti splitski i hrvatski novinar Ivan Ugrin u svojim blizu šest desetljeća ima za sobom već vrlo bogat stvaralački život: od onog najdoslovnijeg i najdragocjenijeg (otac je četvero djece) do onog njegova dijela koji je posvetio javnomu djelovanju ili, najkonkretnije, novinarstvu, kojim se profesionalno bavi od 1993. godine. Među tragovima koje ostavlja za sobom, ili kako je to lijepo naglašavao Ivan Martinac, angažirani katolik i istaknuti hrvatski filmaš, u njegovo *otkupljenje* spadaju tri monografije, koje je pisao i uređivao te sedam knjiga, kojima je bio potpuni autor.

U Ugrinovu razgranatom društvenom radu pisac ovih redaka s posebnim će zadovoljstvom istaknuti njegov angažman u Hrvatskom mirotnom pokretu, jednom od stvarnih pionira hrvatskog višestranačja (starijem i od “službeno” najstarije Hrvatske socijalno-liberalne stranke). Godine 2001. Ugrin je dobio nagradu Marija Jurić Zagorka za uređivanje priloga za kulturu *Forum* u listu *Slobodna Dalmacija*.

Ovdje je riječ o Ugrinovoj osmoj po redu knjizi pod naslovom *Ne bojte se*. Knjiga je naslov dobila po biblijskom i božanskom izrazu ohrabrenja, koji se, kako je Ugrin naveo na samom njezinu početku, u ovoj temeljnici naše vjere spominje točno 365 puta, upravo koliko ima i dana u godini.

Ne bojte se je lijepo opremljena knjiga u kojoj autor donosi 133 svoja teksta,

koje je tijekom četiri godine ispisivao u mrežnom prilogu *Misija* u listu *Slobodna Dalmacija*. Prvi, pod znakovitim naslovom *I molitva spašava nerodene* napisao je 7. rujna 2014. godine, a posljednji 24. lipnja ove 2018. godine. U tom razdoblju Ugrin se dohvatio raznovrsnog raspona tema: od vjere i Domovine, preko papinstva, pa do “trpeće Crkve”, hrvatskih svetaca, Bleiburga, hrvatskih branitelja, Medugorja koje “živi i živjet će i dalje” (str. 73). Ugrin je posebno osjetljiv i na bolnu temu naših sunarodnjaka u drugoj i susjednoj hrvatskoj domovini, o čemu, recimo, svjedoče poglavlja pod naslovima *Dramatičan apel biskupa Komarice* (str. 137) ili pak *Muke Hrvata u BiH* (str. 185).

Svaki od 133 priloga svjedoči o širini i raznolikosti Ugrinova autorskog obuhvata te je u tekstu pod naslovom *Tako je o Isukrstu govorio Arsen Dedić* podsjetio na religiozno nadahnuti fragment tog istaknutog hrvatskog kantautora iz vremena Hrvatskog proljeća, točnije iz kolovoza 1971. godine. Tada se prvi put čula njegova pjesma *Majka Marija* u izvedbi hrvatskoga glazbenog sastava VIS Žeteoci, u kojoj postoje i ovi stiho-vi: »Slaba su za nju sva iskušenja: život od jada i od gorčina. Videć je takvu i Bog je htio: neka mu ona rodi sina.«

Tog tekstopisca posebno se dojmio i Ugrinov tekst pod naslovom *Nadbiskup Franić bez ulice u Splitu*, među svim ostalim i zbog jednog vrlo osobnog razloga: sjećanja na jednu davnu krizmu u splitskoj crkvi Gospe od Zdravlja na Dobrom kad je taj velikan Crkve u Hrvata krizmao mene i mojega starijega brata. Ugrin svih ovih godina o njemu piše kao o jednom od »najistaknutijih hrvatskih biskupa u 20. stoljeću«, također »jednom od najprogonjenijih hrvatskih pastira«, za kojeg je 2013. godine pisao da zavrjeđuje i samu čast oltara. Tomu se samo može dodati: Amen!

Ugrinovoj knjizi, osim afirmativnog tona koji prevladava, ne manjka ni čvrstih polemičkih tonova. Svoju struč-